

سخن سردبیر:

ناگفته‌های طرح جایگزین طرح‌های جنگل‌داری در قانون استراحت جنگل

کامبیز اسپهبدی

دانشیار بخش تحقیقات منابع طبیعی، مرکز تحقیقات و آموزش کشاورزی و منابع طبیعی مازندران،
سازمان تحقیقات، آموزش و ترویج کشاورزی، ساری، ایران k.espahbodi@areeo.ac.ir

در سال ۱۳۹۶ قانون استراحت جنگل به تصویب مجلس شورای اسلامی رسید و در ذیل بند "ف" ماده ۳۸ قانون برنامه ششم نیز گنجانده شد. بر اساس برخی از مواد آن، می‌بایست ظرف مدت ۳ سال از تصویب آن، طرح جایگزین طرح‌های جنگلداری تدوین و اجرا می‌گردید. ردیف اعتباری مستقل جهت ارتقاء پوشش کامل و مؤثر حفاظت از جنگل‌های هیرکانی اختصاص می‌یافت و تسهیلات لازم جهت توسعه زراعت چوب و واردات مواد اولیه صنایع مرتبط با چوب (سلولزی) فراهم می‌گردید. در شماره قبل به موضوع زراعت و واردات چوب پرداخته شد و مشخص گردید تاکنون در افزایش واردات چوب موفقیتی حاصل نشد. در رابطه با طرح جایگزین طرح‌های جنگلداری، در حال حاضر سند راهبردی مدیریت پایدار جنگل و شرح خدمات آن با همکاری چند دانشکده منابع طبیعی تهیه شد. این سند مشتمل بر دستورالعمل خاصی بوده که نسبت به دستورالعمل‌های طرح‌های جنگلداری سابق، اطلاعات بیشتر و جزئی‌تری از جنگل استخراج می‌کند. با این حال تهیه و اجرای طرح تفضیلی آن با چالش‌هایی روبرو است که در ذیل به چند مورد آن اشاره می‌شود:

- منابع تأمین اعتبار: سند راهبردی مدیریت پایدار جنگل مشتمل بر ده‌ها جدول و فرم جمع‌آوری اطلاعات است. استخراج داده‌های مورد نیاز برای حدود ۲ میلیون هکتار جنگل‌های هیرکانی به دو مؤلفه نیروی انسانی و منابع مالی نیاز دارد. دولت یازدهم و مجلس شورای اسلامی دوره دهم که ابتکار تصویب طرح استراحت جنگل از آنها بود نتوانستند از عهده تأمین اعتبار مورد نیاز حفاظت از عرصه‌های جنگلی برآیند. اکنون از دوره دولت یازدهم که درگیر با تبعات اقتصادی ناشی از همه‌گیری ویروس کرونا می‌باشد، مدت زیادی نمانده است. مجلس یازدهم نیز با فشار سنگین تحریم‌ها و تورم مواجه است. در این شرایط تأمین منابع مالی مورد نیاز تهیه طرح تفضیلی و اجرای آن به یکی از چالش‌های مهم تبدیل شده است
- هزینه‌های جاری و سرمایه‌ای طرح جایگزین: در شرح خدمات مربوط به تهیه سند راهبردی مدیریت پایدار جنگل، برنامه‌های احیاء جنگل، مرمت حصارهای حفاظتی، مرمت و نگهداری و احداث جاده‌های جنگلی و ساختمان‌های اداری، ساماندهی دام و تک‌خانوارها دیده شده است. در طرح‌های جنگلداری سابق، هزینه‌های جاری و هزینه‌های اجرای تعهدات از محل بهره‌برداری و فروش چوب تأمین می‌شد. در

طرح جایگزین، بدون برداشت چوب از جنگل و یا با برداشت حداقلی درختان بادافتاده و شکسته چگونه می‌توان هزینه جاری و اجرای تعهدات طرح را تأمین کرد؟

- نقش مردم در مدیریت جنگل: یکی از ابهامات سند راهبردی مدیریت پایدار جنگل، نامشخص بودن نقش مردم (روستائیان و جنگل‌نشینان) در مدیریت جنگل در برنامه پسااستراحت می‌باشد. نادیده گرفتن بومیان اشکال اساسی در امر مدیریت و حفاظت از منابع طبیعی کشور بوده است. در گذشته جز در تعداد انگشت‌شمار تعاونی‌های جنگل‌نشین، در بقیه طرح‌های بزرگ جنگلداری، روستائیان و جنگل‌نشینان جایگاهی در مدیریت جنگل نداشتند. به همین دلیل به‌مرور احساس تضاد منافع بین مجریان طرح‌های جنگلداری و بومیان شعله‌ور شد. تجربه بیش از نیم قرن جنگلداری در ایران ثابت کرد بدون نقش‌آفرینی مردم، نمی‌توان به موفقیت برنامه‌های مهمی مانند طرح جایگزین طرح‌های جنگلداری امیدوار بود.
- ساختار سازمانی متولی منابع طبیعی: از دهه ۷۰ تاکنون پژوهش‌های متعددی در رابطه با آثار اجرای مدل‌های جنگل‌شناسی در طرح‌های جنگلداری اجرا گردید. اگرچه در موارد معدودی از این پژوهش‌ها ضعف نشانه‌گذاری و یا مدیریتی هم گزارش شد. اما برآیند نتایج پژوهش‌ها دلالت بر علمی بودن روش مدیریت اعمال شده در جنگل‌های هیرکانی داشته است. هرچند نتایج این بررسی‌ها دلیل بر نبود ضعف در طرح‌های جنگلداری سابق نمی‌باشد که در جایش باید با دقت مورد بررسی قرار می‌گرفت، اما تغییر کاربری (قانونی و غیرقانونی)، ناهماهنگی بین وزارتخانه‌های متولی توسعه روستایی و کشاورزی، فشار سازمان‌ها و ارگان‌های بیرونی به سازمان جنگل‌ها هنوز از مشکلات این سازمان می‌باشد. نبود متولی قدرتمند منابع طبیعی در دولت در سطح وزارت دلیل اصلی دست‌اندازی‌های غیر معمول و غیر معقول خارج از سازمان جنگل‌ها به منابع طبیعی بوده و هست. و این از اساسی‌ترین چالش‌های فراروی جنگلبانی ایران است.

انتظار می‌رود طرح جایگزین به عنوان مدلی آبخیزمحور و بر مبنای مشارکت حداکثری جنگل‌نشینان در مدیریت جنگل و مبتنی بر بهره‌مندی حداقلی از چوب درختان جنگلی و توجه سایر جنبه‌های اقتصادی از جمله گردشگری و محصولات فرعی، هرچه زودتر تدوین و اجرا گردد. به‌علاوه انتظار می‌رود در فاز تدوین طرح تفضیلی کارشناسان سازمان جنگل‌ها و مراتع که از نیم قرن تجربه تهیه طرح بهره‌مندانند و محققان موسسه تحقیقات جنگل‌ها و مراتع کشور بازیگران اصلی آن باشند.